

فضائل علی (ع) از منظر آیات و روایات

نویسنده: خادم حسین صالحی

تاریخ: ۱۳۹۳/۴/۱۶

چکیده

علی (ع) خورشید عالم تابی است که هرکسی به اندازه ظرفیت خودش از اشعه این خورشید استفاده می‌کند و فضائل او را به اندازه معرفت خود بیان می‌کند، و لی به خود خورشید احدی نرسیده است و نخواهد رسید، مگر کسانی که در آن مرتبه است. بنابراین از فضائل او کسی غیر از خدا و رسول خدا و اولیای الهی خبر ندارند.

گرچه بالاترین معرفت برای ما این است که بی فهمیم که نه می‌فهمیم، بدانیم که نمی‌دانیم؛ و لذا بر آن شدم که در این مقاله گوشه ای از فضائل آن حضرت را از منظر آیات و روایات به صورت اختصار بیان کنیم.

مقدمه

در تاریخ کمتر شخصیت وجود دارد که مانند علی (ع) مورد هجومه دوست و دشمن قرار گرفته باشد؛ و افراد زیادی به صورت وسیع تلاش کنند تا فضایل برجسته او را از بین بی‌برند.

دشمنان کی نه او را به دل گرفتند و با تمام توان تلاش کردند تا فضایل و صفات برجسته او را از بین بی‌برند؛ تا آنجا که اگر کسی به دوستی علی (ع) متهم می‌شد، از کار اخراج می‌شد و حقوق او از بیت‌المال قطع می‌گردید. (۱)؛ و به این اکتفا نکرد و دستور داد که هرکسی با علی اظهار دوستی کردند

^۱ . المدائنی، محمد بن أبی الحدید. شرح نهج البلاغة، ج ۱۱، ص ۲۶. تحقیق: محمد عبد الکریم النمری. بیروت: دار الکتب

گوش و بینی‌شان را ببرید و خانه‌هایش را ویران کنید. (۱)؛ و به فقها و محدثین و قضات دستور داده شد که هر گز نباید در باره مناقب علی سخنی نقل کنند. (۲)

و مع الوصف، فضایل عالی او مانند آفتاب درخشان در همه جاه نمایان شد و تلاش‌های ظالمانه ای بنی‌امیه نقش بر آب شد.

علی (ع) دارای فضایل فراوان است، که شرح و تفصیلش نیازمند چندین جلد کتاب است، چنانکه ابن عباس می‌گوید که رسول خدا (ص) فرمود: «لَوْ أَنَّ الْغِيَاضَ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرَ مِدَادٌ وَالْجَنَّ حُسَابٌ وَالْإِنْسَ كِتَابٌ مَا أُحْصُوا فَضَائِلَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ». (۳)، اگر درختان جنگل‌ها قلم و دریا مرکب و تمام جن حسابگر و تمام انس نویسنده باشند، هرگز نمی‌توانند، فضائل علی بن ابی طالب را بشمارند.

و در سخن دیگر فرمود: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى جَعَلَ لِأَخِي عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ فَضَائِلَ لَا يُحْصِي عَدَدَهَا غَيْرُهُ فَمَنْ ذَكَرَ فَضِيلَةً مِنْ فَضَائِلِهِ مُقِرّاً بِهَا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَ مَا تَأَخَّرَ» (۴)، بر استی خداوند برای برادرم علی (ع) فضائل بی‌شماری قرار داده است که اگر کسی یکی از آن فضایل را از روی اعتقاد و اعتراف بیان نماید، خداوند گناهان گذشته و آینده او را می‌بخشد.

از ابن عباس نقل شده است که: «نزلت في علي ثلاث مائة آية»؛ (۵)، سیصد آیه در شأن علی (ع) نازل شده است.

۱. همان.

۲. همان.

۳. کراچکی، محمد بن علی. کنز الفوائد، ج ۱، ص ۲۸۰. قم: دار الذخائر. چاپ: اول، ۱۴۱۰ ق.

العسقلانی الشافعی، أحمد بن علی بن حجر. لسان المیزان، ج ۵، ص ۶۲، ح ۶۲۰. تحقیق: دائرة المعارف النظامية - الهند. بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات. چاپ دوم، ۱۴۰۶.

الذهبی، محمد بن أحمد. میزان الاعتدال فی نقد الرجال، ج ۶، ص ۵۴، ح ۶۲۰. تحقیق: الشیخ علی محمد معوض والشیخ عادل أحمد عبدالموجود. بیروت: دار الکتب العلمیة. چاپ اول، ۱۹۹۵ م.

۴. ابن بابویه، محمد بن علی، الأمالی (للصدوق)، ص ۱۳۸. تهران: کتابچی. چاپ: ششم، ۱۳۷۶ ش.

۵. الأفریقی المصری، محمد بن مکرم. مختصر تاریخ دمشق، ج ۵، ص ۴۰۹.

السیوطی، عبد الرحمن بن أبی بکر. اللآلیء المصنوعة فی الأحادیث الموضوعة، ج ۱، ص ۳۳۸. تحقیق: أبو عبد الرحمن صلاح بن محمد بن عویضة. بیروت: دار الکتب العلمیة چاپ اول، ۱۴۱۷ هـ.

ابن ابی الحدید در شرح نهج البلاغه صریحاً به این مطلب اعتراف نموده و می‌گوید: «انه (علیه السلام) افضل البشر بعد رسول الله».^(۱)، علی (ع) بعد از رسول خدا، افضل بشر است.

روش تحقیق در این پژوهش

این پژوهش با رویکردی اعتقادی و تربیتی، در آیات و روایات با روش توصیفی، تحلیلی و کتابخانه‌ای است. منابع مورد استفاده: قرآن کریم، تفاسیر و کتب روای معتبر بوده است، که در بخش منابع درج شده است.

فضائل علی (ع)

علی (ع) داری فضائل بی شمارند که در ذیل فقط به چند نمونه از فضائل او اشاره می‌شود.

۱. تنها مولودی که تاکنون در خانه کعبه به دنیا آمده حضرت علی (ع) است.

این فضلت بزرگ را تمام محدثان و مورخان شیعه و بسیاری از دانشمندان اهل سنت در کتاب‌های خود نقل کرده‌اند. «فدخلت فاطمة بنت أسد في الكعبة ووضعت علياً هنا»^(۲)، فاطمه بنت اسد وارد خانه کعبه شد در آنجا وضع حمل کرد.

حاکم نیشابوری می‌گوید: «فقد تواترت الأخبار أن فاطمة بنت أسد ولدت أمير المؤمنين علي بن أبي طالب كرم الله وجهه في جوف الكعبة»^(۳)، اخبار ولادت علی در داخل کعبه متواتر است.

این فضلت بزرگ را قاطبه محدثان و مورخان شیعه و دانشمندان علم انساب در کتاب‌های خود نقل کرده‌اند. در میان دانشمندان اهل تسنن نیز گروه زیادی به این حقیقت تصریح کرده، و آن را یک فضلت بی نظیر خوانده‌اند.^(۴)

ای آنکه حریم کعبه کاشانه تست بطحا صدف گوهر یک دانه تست

^۱. المدائنی، محمد بن ابی الحدید. شرح نهج البلاغه، ج ۱، ص ۹۰. تحقیق: محمد عبد الکریم النمری. بیروت: دار الکتب العلمیة. چاپ اول، ۱۴۱۸ هـ.

^۲. الاربلی، علی بن ابی الفتح. کشف الغمه فی معرفته الأمامه، ج ۱، ص ۶۰. بیروت: دارالأضواء. چاپ دوم، ۱۴۰۵ هـ.

^۳. النیسابوری، محمد بن عبدالله. المستدرک علی الصحیحین، ج ۳، ص ۵۵۰. تحقیق: مصطفی عبد القادر عطا. بیروت: دار الکتب العلمیة. چاپ اول، ۱۴۱۱ هـ.

^۴. مسعودی. مروج الذهب و معادن الجواهر، ج ۲، ص ۳۴۹. قم: منشورات دار الهجره. چاپ دوم، ۱۴۰۴ هـ.

گر مولد تو به کعبه آمد چه عجب ای نجل خلیل خانه خود خانه تست. (حجة الاسلام نیر)
 علامه امینی رحمه الله در کتاب شریف الغدیر داستان ولادت آن حضرت را در خانه کعبه بیش از
 بیست کتاب از کتاب‌های اهل سنت و بیش از پنجاه کتاب از کتاب‌های علمای شیعه نقل کرده است. (۱)

۲. علی (ع) نخستین کسی بود که به رسول خدا (ص) ایمان آورد.

پیش قدم بودن در پذیرش اسلام و آیین تو حدی یک فضلت بزرگ است که خدای سبحان در قرآن
 مجید به آن تصریح نموده است، «وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ، أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ» (۲)، کسانی که در گرایش به
 اسلام پیشگام بوده‌اند، در کسب رضای حق نیز مقدم هستند.

بسیاری از محدثین و مورخین می‌گویند که پیامبر اکرم (ص) روز دو شنبه به رسالت مبعوث شد و
 علی (ع) فردای آن روز ایمان آورد، «نبیء النبی (ص) یوم الإثنين وأسلم علی یوم الثلاثاء». (۳)
 پیامبر اسلام (ص) تصریح فرمود که علی (ع) اولین کسی است که به من ایمان آورد: «أَوْلَکُمْ وَارِدَةٌ
 عَلَی الْحَوْضِ أَوْلَکُمْ إِسْلَامًا عَلَیُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ» (۴)، نخستین کسی که روز رستاخیز با من در حوض
 کوثر ملاقات می‌کند پیش قدم ترین شما در اسلام علی بن ابی طالب است.

۱. الأُمینی، احمد. الغدیر، ج ۶، ص ۲۲. بیروت: دار الکتب العربی. چاپ چارم، ۱۳۹۷ هـ.

۲. سوره، واقعه، (۵۶)، آیه ۱۰.

۳. النیسابوری، محمد بن عبدالله. المستدرک علی الصحیحین. تحقیق: مصطفی عبد القادر عطا، ج ۳، ص ۱۲۱، ح ۴۵۸۷
 ۱۲۱. بیروت: دار الکتب العلمیة. چاپ اول، ۱۴۱۱ هـ.

الطبری، محمد. تاریخ الطبری، ج ۱، ص ۵۳۷. بیروت: دار الکتب العلمیة.

البغدادی، احمد بن علی. تاریخ بغداد، ج ۱، ص ۱۳۴. بیروت: دار الکتب العلمیة.

الجزری، علی بن محمد. اسد الغابه فی معرفه الصحابه، ج ۴، ص ۱۰۲. بیروت: دار احیاء التراث العربی. چاپ اول، ۱۴۱۷ هـ.

۴. القرطبی، بقی بن مخلد. الذیل علی جزء، ج ۱، ص ۱۲۱. المدینه المنوره: مکتبه العلوم و الحکم. چاپ اول، ۱۴۱۳ هـ.

النیسابوری، محمد بن عبدالله. المستدرک علی الصحیحین. تحقیق: مصطفی عبد القادر عطا، ج ۳، ص ۱۴۷، ح ۴۶۶۲.
 بیروت: دار الکتب العلمیة. چاپ اول، ۱۴۱۱ هـ.

الهیثمی، الحارث بن أبی أسامة. غیة الباحث عن زوائد مسند الحارث، ج ۲، ۹۰۱. تحقیق: د. حسین أحمد صالح الباکری
 مرکز خدمة السنة والسیرة النبویة - المدینه المنوره: دار النشر. چاپ اول، ۱۴۱۳ هـ.

زید بن ارقم می‌گوید: «أَوَّلُ مَنْ أَسْلَمَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (ص) عَلِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» (۱)، یعنی نخستین کسی که با پیامبر خدا اسلام را پذیرفت علی بن ابی طالب بود.

حضرت علی (ع) در این باره می‌فرماید: «اللَّهُمَّ لَا تُعْتَرِفْ أَنَّ عَبْدًا لَكَ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ عَبْدَكَ قَبْلِي غَيْرَ نَبِيِّكَ تَلَاثَ مَرَّاتٍ لَقَدْ صَلَّيْتُ قَبْلَ أَنْ يَصْلِيَ النَّاسُ سَبْعًا» (۲)، بار خدایا من اعتراف نمی‌کنم به بنده‌ای از این امت بندگی کرده باشد تو را پیش از من غیر از رسول تو، و سه مرتبه فرمود، من هفت سال پیش از مردم نماز خواندم.

و نیز آن حضرت فرمود: «أَنَا عَبْدُ اللَّهِ وَ أَخُو رَسُولِ اللَّهِ وَ أَنَا الصَّدِيقُ لَا يَقُولُهَا بَعْدِي إِلَّا كَذَّابٌ مُفْتَرٍ وَ لَقَدْ صَلَّيْتُ قَبْلَ النَّاسِ سَبْعَ سِنِينَ» (۳)، منم بنده خدا و برادر رسول خدا، منم صدق بزرگ، این سخن

الجرجانی، عبدالله بن عدی. الكامل فی ضعفاء الرجال، ج ۴، ص ۲۹۱. تحقیق: یحیی مختار غزاوی. بیروت: دار النشر. چاپ سوم، ۱۴۰۹ هـ.

۱. الزهری، محمد بن سعد. الطبقات الكبرى، ج ۳، ص ۲۱. بیروت: دار صادر.

أبی شیبته الكوفی، عبد الله بن محمد. الكتاب المصنف فی الأحادیث والآثار، ج ۶، ص ۳۷۱. تحقیق: کمال یوسف الحوت. الرياض: مكتبة الرشد. چاپ اول، ۱۴۰۹.

الشیبانی، أحمد بن حنبل. فضائل الصحابة، ج ۲، ص ۵۹۰. تحقیق: د. وصی الله محمد عباس. بیروت: مؤسسة الرسالة. چاپ اول ۱۴۰۳.

الشیبانی، أحمد بن حنبل. مسند الإمام أحمد بن حنبل، ج ۴، ص ۳۶۸. مصر: مؤسسة قرطبة.

النسائی، أحمد بن شعيب. السنن الكبرى، ج ۵، ص ۱۰۵، ح ۸۳۹۲. تحقیق: د. عبد الغفار سليمان البنداری، سيد كسروی حسن. بیروت: دار الكتب العلمية. چاپ اول، ۱۴۱۱.

۲. الشیبانی، أحمد بن حنبل. مسند الإمام أحمد بن حنبل، ج ۱، ص ۹۹، ح ۷۷۶. مصر: مؤسسة قرطبة.

السیوطی، عبد الرحمن. جامع الاحادیث (الجامع الصغير وزوائده والجامع الكبير)، ج ۱۶، ص ۲۴۶، ح ۷۸۲۵. چاپ اول، ۹۱۱.

الهیثمی، علی بن أبی بکر. مجمع الزوائد ومنبع الفوائد، ج ۹، ص ۱۰۲. بیروت: دار الكتاب العربي. چاپ، ۱۴۰۷.

۳. طبرسی، فضل بن حسن. إعلام الوری بأعلام الهدی، ص ۱۸۳. تهران: اسلامیه. چاپ: سوم، ۱۳۹۰ ق.

الشیبانی، أحمد بن عمرو بن الضحاک أبو بکر. الآحاد والمثانی. تحقیق: د. باسم فیصل أحمد الجوابرة. الرياض: دار الایة. چاپ اول، ۱۴۱۱ هـ.

النسائی، أحمد بن شعيب. السنن الكبرى، ج ۵، ص ۱۰۶، ح ۸۳۹۵. تحقیق: د. عبد الغفار سليمان البنداری، سيد كسروی حسن. بیروت: دار الكتب العلمية. چاپ اول، ۱۴۱۱.

الطبری، محمد. تاریخ الطبری، ج ۱، ص ۵۳۷. بیروت: دار الكتب العلمية.

را پس از من جز دروغ گویی افترا ساز نمی‌گوید. من با رسول خدا هفت سال پیش از مردم نماز خوانده‌ام.

با توجه به احادیث فوق و ده‌ها حدیث دیگر از پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (ع) که نقل همه آن‌ها در این مقاله امکان پذیر نیست. این مطلب را ثابت می‌کند که علی (ع) نخستین کسی بود که به رسول خدا ایمان آورد؛ و در این مورد هیچ شک و شبه ای باقی نمی‌ماند، مگر کسی عناد بر وزد.

۳. علی (ع) نخستین کسی بود که از پیامبر خدا (ص) به صورت علنی حمایت کرد.

شیعه و اهل سنت اتفاق نظر دارند بر این که در جریان [یوم الدار] علی (ع) حمایت خود را از پیامبر (ص) اعلام کرده و پیامبر نیز در همان اولین روز علی (ع) را به عنوان برادر و وصی و جانشین خود معرفی نمود؛ و این فضلت مدال پر افتخار دیگری بود که به گردن او آویخته شد.

پیامبر اسلام (ص) پس از سه سال دعوت مخفیانه، سر انجام مأمور شد که دعوت همگانی خود را از طریق خویشاوندان و بستگان آغاز کند؛ «وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ»^(۱)، بستگان نزدیک خود را از عذاب الهی بیم ده.

پیامبر (ص) پس از این دستور چهل و پنج نفر از بزرگان بنی هاشم را به مهمانی دعوت کرد، و پس از صرف غذا سخنان خود را آغاز کرد و در پایان فرمود: «وَقَدْ أَمَرَنِي اللَّهُ أَنْ أَدْعُوَكُمْ إِلَيْهِ، فَأُيِّدُكُمْ يُؤَاوِرُنِي عَلَىٰ هَذَا الْأَمْرِ عَلَيَّ أَنْ يَكُونَ أَخِي وَوَصِيِّي وَخَلِيفَتِي»^(۲)، خدایم به من فرمان داده است که شما را به وحدانیت او و رسالت خویش دعوت کنم. چه کسی از شما مرا در این راه کمک می‌کند تا برادر و وصی و نماینده من در میان شما باشد؟

در این هنگام علی (ع) برخاست و گفت ای پیامبر خدا، من تو را در این راه یاری می‌کنم. پیامبر دستور داد که علی بنشیند و دو بار دیگر این سؤال را تکرار نمود و هر بار علی (ع) برخاست و آمادگی خود را اعلام کرد. سپس پیامبر (ص) دست علی را گرفت و چنین فرمود: «إِنَّ هَذَا أَخِي وَ

النيسابوري، محمد بن عبدالله. المستدرک علی الصحیحین. تحقیق: مصطفی عبد القادر عطا، ج ۳، ص ۵۳۷، ح ۴۵۸۴.

بیروت: دار الکتب العلمیة. چاپ اول، ۱۴۱۱ هـ.

^۱ . سوره، شعرا، (۷۶)، آیه ۲۱۴.

^۲ . طبری، محدثین جریر. تهذیب الآثار، ج ۳، ص ۶۳. قاهره: مطبعة المدنی.

خصیبي، حسین بن حمدان، الهدایة الکبری، ص ۴۷. بیروت: ۱۴۱۹ ق.

وصی و خلیفتی فیکم فاسمعوا له و اطیعوا» (۱)، هان ای خویشاوندان من بدانید که علی برادر و وصی و خلیفه من در میان شما است، حرف او را بشنوید و از او پیروی کنید.

۴. علی (ع) معیار شناخت مؤمن از منافق است.

فضلت بزرگ دیگر علی این است که به عنوان معیار و میزان، شناخت مؤمن از منافق قرار می‌گیرد. اگر می‌خواهی مؤمن را بشناسی معیار علی است، اگر می‌خواهی منافق را بشناسی باز معیار علی است. زیرا رسول خدا (ص) فرمودند: «حُبُّ عَلِيٍّ إِيْمَانٌ وَ بُغْضُهُ نِفَاقٌ وَ اللَّهُ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَ لَا يُبْغِضُهُ إِلَّا مُنَافِقٌ» (۲)؛ دوست داشتن علی ایمان و کینه او علامت نفاق است جز مؤمن علی را دوست ندارد و جز منافق با او به دشمنی نمی‌کند. در سخن دیگر فرمود: «حُبُّ عَلِيٍّ إِيْمَانٌ وَ بُغْضُهُ نِفَاقٌ» (۳) و نیز پیامبر اسلام (ص) فرمود: «لَا يُحِبُّ عَلِيًّا مُنَافِقٌ وَ لَا يُبْغِضُهُ مُؤْمِنٌ» (۴)؛ حضرت علی (ع) را منافق دوست و مؤمن دشمن نمی‌دارد.

۵. علی جان پیامبر است

-
۱. طبری، محمد بن جریر. تاریخ طبری، ج ۱، ص ۵۴۳. بیروت: دار الکتب العلمیه.
- الطبری، محمد بن جریر. تهذیب الآثار و تفصیل الثابت عن رسول الله من الأخبار، ج ۳، ص ۶۳. تحقیق: محمود محمد شاکر. القاہرہ: مطبعہ المدنی.
- البعوی. تفسیر البعوی، ج ۳، ص ۴۰۰. بیروت: دار المعرفه. تحقیق: خالد عبد الرحمن العک.
- الشافعی، علی بن الحسن ابن هبة الله. تاریخ مدینة دمشق و ذکر فضلها و تسمیة من حلها من الأمائل، ج ۴۲، ص ۴۹. تحقیق: محب الدین أبی سعید عمر بن غرامة العمری. بیروت: دار الفکر. چاپ، ۱۹۹۵ م.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی، الأمالی (للصدوق)، ص ۴۴۱. - تهران: کتابچی. چاپ: ششم، ۱۳۷۶ ش.
۳. الباقلانی، محمد بن الطیب. تمهید الأوائل فی تلخیص الدلائل، ج ۱، ص ۵۴۴. تحقیق: عماد الدین أحمد حیدر. لبنان: مؤسسة الکتب الثقافیة. چاپ اول، ۱۴۰۷ ه.
- الآبی، منصور بن الحسین. نثر الدر فی المحاضرات، ج ۱، ص ۲۵۲. تحقیق: خالد عبد الغنی محفوظ. بیروت: دار الکتب العلمیة. چاپ اول، ۱۴۲۴ ه.
۴. ابن بطریق، یحیی بن حسن. عمدة عیون صحاح الأخبار فی مناقب إمام الأبرار، ص ۲۱۸. قم: موسسه النشر الاسلامی. چاپ: اول، ۱۴۰۷ ق.

از جمله فضائل علی (ع) این است که او جان ختم مرتبت است؛ و این مسئله در مباحثه پیامبر اکرم (ص) با مسیحیان نجران به خوبی بیان شده است: «فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَابْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ» (۱)، بگو: بیایید پسران ما و پسران شما و زن‌های ما و زن‌های شما و آن‌هایی که به منزله جان ما و جان شما باشند، دعوت کنیم. آن گاه در حق یکدیگر نفرین نماییم و لعنت خدا را بر دروغ‌گویان قرار دهیم.

غالب مفسران و محدثان شیعه و اهل تسنن تصریح کرده‌اند که آیه مباحثه در حق اهل بیت پیامبر ص نازل شده است و پیامبر تنها کسانی را که همراه خود به میعادگاه برد فرزندانش حسن و حسین (ع) و دخترش فاطمه (ع) و علی (ع) بودند، بنا بر این منظور از [ابناءنا] در آیه منحصرأ [حسن و حسین] (ع) هستند، همان طور که منظور از [نساءنا] فاطمه (ع)، و منظور از [أنفسنا] تنها علی (ع) بوده است و احادیث فراوانی در این زمینه نقل شده است.

از جمله، مسلم نیشابوری در صحیح خود روایتی را از سعد بن ابی وقاص نقل می‌کند که گفت وقتی که این آیه نازل شد «فقل تعالوا ندع أبناءنا وأبناءكم»، رسول خدا (ص) علی و فاطمه و حسن و حسین را خواندند و فرمودند خداوندا، اینان اهل بیت من هستند. (۲)

از جابر روایت شده است که گفت: مقصود از «أنفسنا وأنفسكم» رسول خدا (ص) و علی بن ابی طالب است؛ و مقصود از «أبناءنا» حسن و حسین و مقصود از «نساءنا» فاطمه است. (۳)

به همین جهت بارها پیامبر اکرم (ص) فرمود: «من أَحَبَّ عَلِيًّا فَقَدْ أَحَبَّنِي...» (۴)، هر کس علی را دوست بدارد من دوست داشته است؛ و فرمود: «مُحِبُّكَ مُحِبِّي وَ مُبْغِضُكَ مُبْغِضِي» (۱)، دوستدار تو دوست من است، و دشمن تو دشمن من.

۱. سوره، آل عمران، (۳)، آیه ۶۱.

۲. القشیری النیسابوری، مسلم بن الحجاج. تحقیق: محمد فؤاد عبد الباقي، ج ۴، ص ۱۸۷۱. بیروت: دار إحياء التراث العربی.

۳. الدمشقی، اسماعیل بن عمر، تفسیر القرآن العظیم، ج ۱، ص ۳۷۱. بیروت: دار الفکر، ۱۴۰۱ ق.

السیوطی، عبد الرحمن بن الکیمال، الدر المنثور، ج ۲، ص ۲۳۱. بیروت: دار الفکر، ۱۹۹۳.

الشوکانی، محمد بن علی، فتح القدر، ج ۱، ص ۳۴۷. بیروت: دار الفکر.

۴. القاسم الطبرانی، سلیمان بن أحمد. المعجم الکبیر، ج ۲۳، ص ۳۸۰، ح ۹۰۱. تحقیق: حمدی بن عبدالمجید السلفی.

الموصل: مکتبة الزهراء. چاپ دوم، ۱۴۰۴ هـ.

شخصی از پیامبر اکرم (ص) پرسید: «إِنَّكَ تُحِبُّ عَلِيًّا؟ قَالَ أَوْ مَا عَلِمْتَ أَنَّ عَلِيًّا مِنِّي وَ أَنَا مِنْهُ.» (۲)، ای رسول خدا علی علیه السلام را دوست می داری؟ فرمود: مگر نمی دانی که علی از من و من از اویم.

۶. با سپردن خلافت به علی دین کامل و نعمت تمام شد

این فضلت دیگری است برای علی (ع) که خداوند متعال رهبری جهان اسلام را به او سپرد، این انتخاب آنقدر ارزشمند بود که خداوند متعال فرمود با این انتخاب دین شما را کامل نمودم و نعمت خودم را بر شما تمام نمودم: «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا» (۳)، امروز دین شما را به کمال رسانیدم و نعمت خود را بر شما تمام کردم و اسلام را به عنوان دین شما برگزیدم.

تمام مفسرین شیعه اتفاق نظر دارند که منظور از [الیوم] روز غدیر خم است که پیامبر اسلام (ص) علی (ع) را به عنوان امام و جانشین خود معرفی کرد؛ و روایات متعدد از طرق شیعه و اهل سنت نقل شده است که صراحت بر این مطلب دارند.

پیامبر اسلام (ص) در خطبه معروف غدیر فرمود: «الله اكبر على إكمال الدين و إتمام النعمة و رضا الرب برسالتى و بالولاية لعلى من بعدى ثم قال من كنت مولاه فعلى مولاه اللهم وال من والاه عاد من عاداه و انصر من نصره و اخذل من خذله» (۴)، الله اكبر بر تکمیل دین و اتمام نعمت پروردگار و

النيسابورى، محمد بن عبدالله. المستدرک على الصحيحين. تحقيق: مصطفى عبد القادر عطا، ج ۳، ص ۱۴۱، ح ۴۶۴۸. بيروت: دار الكتب العلمية. چاپ اول، ۱۴۱۱ هـ.

۱. ابن بابويه، محمد بن علی، الأمالی (للصدوق)، ۱۲۵. تهران: کتابچی. چاپ: ششم، ۱۳۷۶ ش.

۲. ابن شهر آشوب مازندرانی، محمد بن علی، مناقب آل أبی طالب علیهم السلام، ج ۲، ص ۲۲۰. قم: علامه. چاپ: اول، ۱۳۷۹ ق.

۳. سوره مائده، (۵)، آیه ۳.

۴. الحرائی، احمد بن عبد الحليم. منهاج السنه النبويه، ج ۷، ص ۵۲. مؤسسة قرطبه، چاپ اول، ۱۴۰۶ ش.

الذهبی، محمد بن عثمان. المنتقى من منهاج الاعتدال، ج ۱، ص ۴۲۵.

ألوسى البغدادی، محمود. روح المعانی فى تفسير القرآن، ج ۶، ص ۶۱. بيروت: دار احیاء التراث العربی.

الأزدی، معمر بن راشد. الجامع، ج ۲، ص ۵۶۹. تحقيق: حبيب الأعظمی. بيروت: المکتب الإسلامی. چاپ دوم، ۱۴۰۳ هـ.

الشیبانی، أحمد بن حنبل. مسند الإمام أحمد بن حنبل، ج ۱، ص ۸۴، ح ۶۴۱. مصر: مؤسسة قرطبه.

خشنودی خداوند از رسالت من و ولایت علی ع بعد از من، سپس فرمود: هر کس من مولای اویم علی (ع) مولای او است، خداوندا! آن کس که او را دوست بدارد دوست بدار، و آن کس که او را دشمن بدارد، دشمن بدار، هر کس او را یاری کند یاری کن و هر کس دست از او ریش بر دارد دست از او بردار.

۷. حق با علی است و علی با حق

فضلت دیگری علی این است که او معیار سنجش حق و باطل است. طبق روایات متواتر از شیعه و اهل سنت، پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «الحق مع علی وعلی مع الحق لن یزولا حتی یردا علی الحوض» (۱)، همواره حق با علی (ع) و علی با حق است این دو از هم جدا نمی‌شود تا در کنار حوض بر من وارد شوند.

به تعبیر دیگر حضرت فرمود: «عَلِيٌّ مَعَ الْحَقِّ، وَ الْحَقُّ مَعَ عَلِيٍّ يَدُورُ مَعَهُ حَيْثُمَا دَارَ» (۲)، علی، با حق است و حق با علی، که به هر طرف او بگردد، حق با او می‌گردد.

این حدیث در کتب اهل سنت با این تعبیر نیز نقل شده است: «اللهم أدر الحق مع علی حیث ما دار» (۳)

البخاری الجعفی، محمد بن إسماعیل. التاريخ الكبير، ج ۱، ص ۳۷۵، ح ۱۱۹۱. تحقیق: السيد هاشم الندوی. بیروت: دار الفکر.

۱. اصفهانی، حسین بن محمد. محاضرات الإدبا، ج ۲، ص ۴۹۶. بیروت: دار القلم. چاپ ۱۴۲۰ هـ.

الحرانی، أحمد بن عبد الحلیم. منهاج السنة النبویة، ج ۵، ص ۵۵. تحقیق: د. محمد رشاد سالم. دار النشر: مؤسسة قرطبة. چاپ اول، ۱۴۰۶ هـ.

۲. مفید، محمد بن محمد. الفصول المختارة، ص ۹۷. قم: کنگره شیخ مفید. چاپ اول، ۱۴۱۳ ق.

۳. الدارقطنی، أبو الحسن علی بن عمر. موسوعة أقوال الدارقطنی، ج ۱، ص ۲۲.

الباقلائی، محمد بن الطیب. الإنصاف فیما یجب اعتقاده ولا یجوز الجهل به، ج ۱، ص ۱۰۶. تحقیق: عماد الدین أحمد حیدر. لبنان: عالم الکتب. چاپ اول، ۱۴۰۷ هـ.

البصری، محمد بن علی بن الطیب. المعتمد فی أصول الفقه، ج ۱، ص ۳۶۸. تحقیق: خلیل المیس. بیروت: دار الکتب العلمیة. چاپ اول، ۱۴۰۳ هـ.

پیامبر اکرم (ص) به خوبی می‌دانست که امتش در امر خلافت، اختلاف پیدا می‌کند و لذا با یک قاعده کلی معیار سنجش حق از باطل را مشخص نمود، که اگر کسی به جهات مختلف دچار شبه شد، با این معیار حق را از باطل بشناسد؛ و از طرف برای هیچ کسی عذر و بهانه ای باقی نگذاشته تا در روز قیامت در دادگاهی عدل الهی عذر بیاورد که من نتوانستم حق را از باطل تشخیص دهم.

۸. ولایت علی (ع) معیار قبولی عبادت است

فصلت برجسته دیگری علی (ع) این است که خداوند متعال قبولی اعمال بندگانش را مشروط به پذیرش ولایت علی (ع) نموده است. روایات متعدد، در منابع شیعه و اهل سنت، در این باره وجود دارند، که در ذیل به چند نمونه اشاره می‌شود.

پیامبر اکرم (ص) فرمود: «يَا عَلِيُّ لَوْ أَنَّ عَبْدًا عَبَدَ اللَّهَ مِثْلَ مَا دَامَ نُوحٌ فِي قَوْمِهِ وَكَانَ لَهُ مِثْلُ جَبَلِ أَحَدٍ ذَهَبًا فَأَنْفَقَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ مَدَّ فِي عُمُرِهِ حَتَّى حَجَّ أَلْفَ عَامٍ عَلَى قَدَمَيْهِ ثُمَّ قُتِلَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ مَظْلُومًا ثُمَّ لَمْ يُوَالِكْ يَا عَلِيُّ لَمْ يَشَمَّ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ وَ لَمْ يَدْخُلْهَا.»^(۱)، ای علی! اگر یک بنده‌ای به اندازه عمر نوح عبادت کند و به اندازه کوه احد، طلا در راه خدا انفاق کند و هزار بار با پای پیاده به زیارت خانه خدا برود و در بین صفا و مروه، مظلومانه کشته شود؛ اگر با این عمل سنگین، ولایت تو را نداشته باشد، فردای قیامت بوی بهشت به مشام او نخواهد رسید.

در این حدیث پیامبر اسلام (ص) ولایت حضرت علی (ع) را عدل اسلام قرار داده، همان گونه که هیچ عمل بدون پذیرش اسلام قبول نیست، بدون پذیرش ولایت علی (ع) نیز هیچ عمل قابل قبول نیست.

۹. علی را خدا و رسولش دوست می‌دارند

این فصلت بسیار بزرگ است برای کسی که خدا و رسولش او را دوست بیدارند؛ و این مدال افتخار نیز نصیب علی شده است.

^۱. طبری آملی، عماد الدین ابی جعفر محمد بن ابی القاسم، بشارة المصطفى لشيعة المرتضى، ص ۹۴. نجف: مکتبه الحیدریه.

وقت سپاه اسلام در جنگ خندق از فتح دژ اصلی عاجز شد و این وضع برای رسول خدا دشوار بود؛ و لذا فرمود: «لَأُدْفَعَنَّ الرَّأْيَةَ غَدًا إِلَى رَجُلٍ يُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَ يُحِبُّ اللَّهُ وَرَسُولَهُ»^(۱)، فردا پرچم را بدست کسی خواهم داد که خدا و رسولش را دوست می‌دارد و خدا و رسولش او را دوست می‌دارند؛ و اهل سنت این عبارت را این گونه نقل نموده است، که رسول خدا فرمود: «لَأُدْفَعَنَّ الرَّأْيَةَ غَدًا إِلَى رَجُلٍ يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ»^(۲)، فردا پرچم را بدست کسی خواهم داد که خدا و رسولش او را دوست می‌دارند.

۱۰. علی عالم‌ترین مردم است

تردیدی نیست که علم و دانش از فضائل انسانی است، به همین جهت است که خداوند متعال می‌فرماید:

«قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ»^(۳)، آیا آنان که می‌دانند و آنان که نمی‌دانند، با یک دیگر برابرند. مسلماً برابر نیست. «وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا»^(۴)، به هر کس حکمت و دانش عطا شده، خیر فراوان عطا شده است. چنانکه پیامبر اکرم (ص) در فضیلت عالم فرمود: «وَفَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ عَلَى سَائِرِ النُّجُومِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ»^(۵)، برتری عالم بر عابد، همچون برتری ماه بر دیگر ستارگان است در شب چهاردهم ماه.

از جمله فضائل و برتری علی (ع) بر سایرین این است که او نسبت به دیگران اعلم‌تر است. پیامبر اکرم (ص) در این باره فرمود: «أَعْلَمُ أُمَّتِي مِنْ بَعْدِي عَلَى بَنِي أَبِي طَالِبٍ»^(۶)، داناترین امت من بعد از

^۱ . هلالی، سلیم بن قیس، کتاب سلیم بن قیس الهلالی، ج ۲، ص ۶۴۱. قم: الهادی. چاپ: اول، ۱۴۰۵ ق.

^۲ . الطیالسی، سلیمان بن داود. مسند أبی داود الطیالسی، ج ۱، ص ۳۲۰. بیروت: دار المعرفة.

الشیبانی، أحمد بن حنبل. فضائل الصحابة، ج ۲، ص ۶۱۸. تحقیق: د. وصی الله محمد عباس. بیروت: مؤسسة الرسالة. چاپ اول، ۱۴۰۳ و.

الیعقوبی، أحمد بن أبی یعقوب. تاریخ الیعقوبی، ج ۲، ص ۵۶. بیروت: دار صادر.

^۳ . سوره، زمر، (۳۹)، آیه ۹.

^۴ . سوره، بقره، (۲)، آیه ۲۶۹.

^۵ کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۱، ص ۳۴. تهران: دار الکتب الاسلامیه. چاپ: چهارم، ۱۴۰۷ ق.

^۶ . الدیلمی الهمدانی، شیرویه بن شهردار. لفر دوس بمأثور الخطاب، ج ۱، ص ۳۷۰. تحقیق: السعید بن بسیونی زغلول.

بیروت: دار الکتب العلمیه. چاپ اول، ۱۴۰۶ هـ

من علی بن ابی طالب (ع) است. عبدالله بن مسعود می‌گوید، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله فرمود: «قُسِمَتِ الْحِكْمَةُ عَلَى عَشْرَةِ أَجْزَاءٍ فَأُعْطِيَ عَلِيُّ تِسْعَةً وَ النَّاسُ جُزْءًا وَاحِدًا» (۱)، حکمت و دانش به ده جزء تقسیم شده است و به علی نه قسمت آن و به مابقی مردم یک دهم داده شده است.

تمامی علوم بشری و پیشرفت‌های آن جزء همان یک دهم است، و علم علی (ع) نه برابر دانش تمامی بشریت است. و نیز فرمود: «أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَعَلِيُّ بَابُهَا فَمَنْ أَرَادَ الْعِلْمَ فَلْيَأْتِهِ مِنْ بَابِهِ» (۲)، من شهر علم هستم و علی در آن است پس هر کس اراده دانش دارد باید از درب وارد شود.

پیامبر اکرم (ص) بعد از تزویج فاطمه به علی (ع) به دختر خود فرمود: «زَوَّجْتُكَ خَيْرَ أَهْلِي: أَعْلَمُهُمْ عِلْمًا، وَأَفْضَلُهُمْ حِلْمًا، وَأَوْلَهُمْ سِلْمًا» (۳)، تو را به تزویج بهترین بستگانم و اهل‌م در آوردم، که از نظر دانش داناترین، و از نظر حلم و بردباری برترین، و از نظر اسلام اولین می‌باشد.

۱۱. علی (ع) بزرگ‌ترین آیت الهی است

از جمله فضائل امام علی (ع) این است که او بزرگ‌ترین آیات الهی است، چنانکه خودش فرمود: «مَا لِلَّهِ آيَةٌ أَكْبَرُ مِنِّي» (۴)، برای خداوند آیتی بزرگ‌تر از من نیست. امام باقر (ع) می‌فرماید که علی (ع)

السيوطي، جلال الدين عبد الرحمن. جامع الاحاديث (الجامع الصغير وزوائده والجامع الكبير)، ج ۱، ص ۴۹۱. الهندي، علاء الدين علي المتقي. كنز العمال في سنن الأقوال والأفعال، ج ۱۱، ص ۲۸۲، ح ۳۲۹۷۷. تحقيق: محمود عمر الدمياطي. بيروت: دار الكتب العلمية ... چاپ اول، ۱۴۱۹ هـ.

۱. اربلي، علی بن عیسی. كشف الغمة فی معرفة الأئمة (ط - القديمة)، ج ۱، ص ۱۱۳. تبریز: بنی هاشم. چاپ: اول، ۱۳۸۱. ۲. الطبری، محمد بن جریر. تهذیب الآثار وتفصیل النابت عن رسول الله من الأخبار، ج ۳، ص ۱۰۵، ح ۱۷۳. تحقيق: محمود محمد شاکر. القاهرة: مطبعة المدني.

الطبرانی، سلیمان بن أحمد. المعجم الكبير، ج ۱۱، ص ۶۵، ح ۱۱۰۶۱. تحقيق: حمدي بن عبدالمجيد السلفي. الموصل: مكتبة الزهراء. چاپ دوم، ۱۴۰۴ هـ.

النيسابوري، محمد بن عبدالله. المستدرک علی الصحیحین. تحقيق: مصطفى عبد القادر عطا، ج ۳، ص ۱۳۷، ح ۴۶۳۷. بيروت: دار الكتب العلمية. چاپ اول، ۱۴۱۱ هـ.

۳. السيوطي، جلال الدين عبد الرحمن. جامع الاحاديث (الجامع الصغير وزوائده والجامع الكبير)، ج ۴، ص ۴۵۰، ح ۱۲۷۳۶. الهندي، علاء الدين علي المتقي. كنز العمال في سنن الأقوال والأفعال، ج ۱۱، ص ۲۷۸، ح ۳۲۹۹۲۶. تحقيق: محمود عمر الدمياطي. بيروت: دار الكتب العلمية ... چاپ اول، ۱۴۱۹ هـ.

۴. قمي، علی بن ابراهیم، تفسير القمي، ج ۱، ص ۳۰۹. قم: دار الكتاب. چاپ: سوم، ۱۴۰۴ ق.

فرمود: «مَا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ آيَةٌ هِيَ أَكْبَرُ مِنِّي وَلَا لِلَّهِ مِنْ نَبِيٍّ أَعْظَمُ مِنِّي»^(۱)، برای خداوند آیتی بزرگتر از من نیست، برای خداوند خبر بزرگتر از من نیست.

۱۲. علی و اهل بیتش معصوم است

یکی از فضائل برجسته علی (ع) این است که او معصوم است، در شناخت و تبیین معارف و احکام دین. معصوم است در عمل به احکام و دستورات دینی. معصوم است از خطا در تشخیص مصالح و مفاسد جامعه اسلامی.

عصمت در لغت عبارت است از نگاه داشتن (از گناه) خود داری کردن، باز داشتن.^(۲)

در اصطلاح: ملکه ای است که اقتضا می کند به تکالیف الزامی مخالفت نکند، نه عمداً و نه خطاءاً، با این که قدرت بر مخالفت دارند.^(۳)

از این رو است که خداوند متعال عصمت و پاکی علی و اهل بیتش را تضمین نموده است: «إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً»^(۴)، خداوند فقط می خواهد پلیدی و گناه را از شما اهل بیت دور کند و شما را پاک سازد.

روایات فراوانی در منابع شیعه و اهل سنت وجود دارند که رسول خدا (ص) صراحتاً مصداق «اهل بیت» در آیه تطهیر را روشن کرده است. که در ذیل به چند نمونه اشاره می شود:

«قَالَتْ عَائِشَةُ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَدَاةً وَعَلَيْهِ مِرْطٌ مَرَحَلٌ مِنْ شَعْرٍ أَسْوَدَ فَجَاءَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ فَأَدْخَلَهُ ثُمَّ جَاءَ الْحُسَيْنُ فَدَخَلَ مَعَهُ ثُمَّ جَاءَتْ فَاطِمَةُ فَأَدْخَلَهَا ثُمَّ جَاءَ عَلِيٌُّّ فَأَدْخَلَهُ ثُمَّ قَالَ: إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً»^(۵).

عایشه گفت که رسول خدا صبح هنگام بیرون رفتن و بر روی دوش ایشان عبایی طرح دار از موی سیاه بود. پس حسن بن علی آمد پس او را در زیر عبا گرفت. پس حسین آمد و او را نیز وارد کرد.

^۱. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۱، ص ۲۰۷. تهران: دار الکتب الاسلامیه. چاپ: چهارم، ۱۴۰۷ ق.

^۲. الأفریقی المصری، محمد بن مکرّم بن منظور. لسان العرب. بیروت: دار صادر، چاپ اول.

^۳. مظفر، محمد حسین. دلائل الصدق، ج ۲، ص ۱۴. ناشر: بنیاد فرهنگی اسلامی. چاپ دوم ۱۳۹۶ ق.

^۴. احزاب، (۳۳)، آیه ۳۳.

^۵. النیسابوری القشیری، ابوالحسین مسلم بن الحجاج. صحیح مسلم، ج ۴، ص ۱۸۸۳، ح ۲۴۲۴. تحقیق: محمد فؤاد عبد

الباقی. بیروت: دار إحياء التراث العربی.

پس علی آمد او را نیز وارد کرد. سپس فرمود: خداوند می‌خواهد از شما اهل بیت پلیدی‌ها را دور کند و شما را پاک نماید.

«عن عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ رِبِيبِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا، فِي بَيْتِ أُمِّ سَلَمَةَ فَدَعَا فَاطِمَةَ وَحَسَنًا وَحُسَيْنًا فَجَلَّلَهُمْ بِكِسَاءٍ وَعَلَى خَلْفِ ظَهْرِهِ فَجَلَّلَهُمْ بِكِسَاءٍ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ هَؤُلَاءِ أَهْلُ بَيْتِي فَأَذْهِبْ عَنْهُمْ الرِّجْسَ وَطَهِّرْهُمْ تَطْهِيرًا قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ وَأَنَا مَعَهُمْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ قَالَ أَنْتِ عَلَى مَكَانِكَ وَأَنْتِ عَلَى خَيْرٍ» (۱).

از عمر بن ابی سلمه پسر همسر رسول خدا نقل شده است که وقتی آیه «انما يريد الله...» بر پیامبر نازل شد، من در خانه ام سلمه بودم، رسول خدا فاطمه، حسن و حسین را خواست، علی (ع) نیز پشت سر آن حضرت بود، کساء را بر سر همه آنها پوشاند و سپس فرمود: خدایا اینها اهل بیت من هستند، پس پلیدی را از آنها دور کن و آنان را پاک و پاکیزه بگردان. ام سلمه گفت: ای پیامبر خدا من هم جزء آنها (اهل بیت) هستم؟ آن حضرت فرمود: سر جای خودت بمان، تو بر خوبی هستی.

«عن أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَلَّلَ عَلَى الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ وَعَلَى فَاطِمَةَ كِسَاءً ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ هَؤُلَاءِ أَهْلُ بَيْتِي وَخَاصَّتِي أَذْهِبْ عَنْهُمْ الرِّجْسَ وَطَهِّرْهُمْ تَطْهِيرًا فَقَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ وَأَنَا مَعَهُمْ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِنَّكَ إِلَى خَيْرٍ قَالَ هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ وَهُوَ أَحْسَنُ شَيْءٍ رُوِيَ فِي هَذَا وَفِي الْبَابِ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ وَأَنْسِ بْنِ مَالِكٍ وَأَبِي الْحَمْرَاءِ وَمَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ وَعَائِشَةَ» (۲)، ام سلمه همسر رسول خدا (ص) فرمود: رسول خدا بر روی حسن، حسین، علی و فاطمه عبایی کشید. پس فرمود که خداوندا، ایشان اهل بیت من و نزدیکان من هستند. از ایشان پلیدی را ببر و ایشان را پاک گردان. ام سلمه می‌گوید: از رسول خدا پرسیدم که آیا من همراه ایشان هستم (از اهل بیتم)؟ فرمودند تو بر خوبی هستی (از اهل بیت نیستی اما از نیکانی).

در این که علی (ع) معصوم است روایات متعدد دیگری نیز وجود دارند که در ذیل به چند مورد اشاره می‌شود:

۱. الترمذی السلمی، ابو عیسی محمد بن عیسی. سنن الترمذی، ج ۵، ص ۳۵۱، ح ۳۲۰۵، تحقیق: أحمد محمد شاکر وآخرون. بیروت: دار إحياء التراث العربی.

۲. الترمذی السلمی، ابو عیسی محمد بن عیسی. سنن الترمذی، ج ۵، ص ۶۹۹، ح ۳۸۷۱، تحقیق: أحمد محمد شاکر وآخرون، بیروت: دار إحياء التراث العربی.

ابن عباس می‌گوید: از رسول خدا (ص) شنیدم که فرمود: «أَنَا وَعَلِيٌّ وَالْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ وَتِسْعَةٌ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ مُطَهَّرُونَ مَعْصُومُونَ.»^(۱)، من و علی، حسن، حسین و نه نفر دیگر از فرزندان حسین (از هر نوع آلودگی و معصیت) پاک و معصوم هستیم.

پیامبر اکرم (ص) درباره امام علی و سایر ائمه (ع) فرمود: «فَإِنَّهُمْ خَيْرَةُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَصَفْوَتُهُ وَهُمْ الْمَعْصُومُونَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ وَخَطِيئَةٍ.»^(۲)، آنان، برگزیدگان خداوند هستند و از هر گناه و خطایی معصوم می‌باشند.

۱۳. پیامبر خدا با علی عقد اخوت بست

از جمله فضائل علی (ع) بر دیگران این است که پیامبر اسلام (ص) علی (ع) را به عنوان برادر خودش انتخاب کرد، و چنین فرمود: «أنت أخی فی الدُّنْیَا وَالْآخِرَةِ»^(۳)، تو برادر من در این جهان و سرای دیگر هستی. برادری با پیامبر خدا در دنیا و آخرت افتخار بسی بزرگ است که نصیب هر کسی نمی‌شود، مگر از نظر لیاقت به مرحله برسد که هم سنخ پیامبر باشد.

۱۴. فدا کاری‌های علی برای دین

از جمله فضائل علی (ع) فدا کاری‌های بی نظیر او در حمایت از پیامبر اسلام (ص) و دین مبینی اسلام است. فدا کاری‌های علی (ع) بسیار زیاد است، شرح و بررسی فداکاری‌های او نیازمند یک کتاب چند صد صفحه ای است که این خلاصه گنجایش آن را ندارد؛ و لذا در اینجا به چند نمونه از فدا کاری‌های او اشاره می‌شود.

^۱. خزاز رازی، علی بن محمد، کفاية الأثر فی النصّ علی الأئمة الإثنی عشر، ص ۱۹. محقق: حسینی کوهکمری، عبد اللطیف. قم: بیدار، چاپ، ۱۴۰۱ ق.

^۲. ابن بابویه، محمد بن علی، الأمالی (للصدوق)، ص ۵۸۳. تهران: کتابچی. چاپ: ششم، ۱۳۷۶ ش.

^۳. الترمذی السلمی، محمد بن عیسیٰ أبو عیسیٰ. الجامع الصحیح سنن الترمذی، ج ۵، ص ۶۳۶، ح ۳۷۲۰. تحقیق: أحمد محمد شاکر وآخرون. بیروت: دار إحياء التراث العربی.

البصری الصوفی، أحمد بن محمد بن زیاد. معجم ابن الأعرابی، ج ۲، ص ۳۳۱.

النيسابوری، محمد بن عبدالله. المستدرک علی الصحیحین. تحقیق: مصطفیٰ عبد القادر عطا، ج ۳، ص ۱۵، ح ۴۲۸۸.

بیروت: دار الکتب العلمیة. چاپ اول، ۱۴۱۱ هـ.

الف. فداکاری در ليله الميبت.

از جمله فداکاری علی (ع) خوابیدن به جای پیامبر (ص) و جان خویش را سپر بالای حضرت نمودن است، که در شب هجرت پیامبر (ص) در (ليله الميبت) تحقق پیدا کرد. این فداکاری به حد بزرگ و ارزشمند بود، که خداوند متعال او را در تمام قرون و اعصار جاودانه نمود، و فرمود: «وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ» (۱)، برخی از مردم کسانی هستند که جانش را در برابر خشنودی خدا می‌فروشند و خداوند به بندگانش بسیار دلسوز است.

روایات شیعه و سنی در خصوص ایثار آن حضرت و ویژگی این آیه به امیر مؤمنان گزارش‌های مفصل و مکرری دارند. (۲)

ب. فداکاری در جنگ احد

در جنگ احد وقت عده از سربازان اسلام بر خلاف دستور پیامبر اسلام (ص) سنگرش را رها نمودند و به دنبال جمع آوری غنایم رفتند، و این سرپیچی از دستور فرماندهی کل سبب شد که دشمن فرصت پیدا کند برای یک حمله غافلگیرانه؛ که در نتیجه موجب شکست ارتش اسلام شد و هرکسی به فکر نجات خود افتادند و راه فرار را در پیش گرفتند و پیامبر اسلام را رها کردند.

اما در این میان کسانی بودند که فداکاری کردند و پیامبر را تنها نگذاشتند و از جمله افسر رشید اسلام حضرت علی (ع) که بر اثر جان بازی بی نظیر او پیروزی مجدد مسلمانان رقم خورد؛ و با وجود هفتاد زخم در بدنش آن قدر مخلصانه جان فشانی کرد و از پیامبر دفاع نمود، که رسول خدا او را تصدیق نمود و فرمود: من از علی و او از من است؛ و در این میان صدای شنید که فرمود:

«لَأَسِيفَ إِلَّا ذُو الْفَقَارِ، وَلَا فَتَى إِلَّا عَلِيٌّ» (۱)، شمشیری چون ذوالفقار و جوانمردی همچون علی نیست. این فضیلت دیگری است برای علی (ع) که برای احدی نیست.

۱. سوره، بقره، (۲)، آیه ۲۰۷.

۲. التیمی الرازی الشافعی، محمد بن عمر. التفسیر الکبیر أو مفاتیح الغیب، ج ۵، ص ۱۷۴. بیروت: دار الکتب العلمیه. چاپ اول، ۱۴۱۲ هـ.

کوفی، فرات بن ابراهیم، تفسیر فرات الکوفی، ص ۶۵. تهران: موسسه الطبع والنشر فی وزاره الارشاد الاسلامی. چاپ اول، ۱۴۱۰ ق.

حسن بن علی، امام یازدهم علیه السلام، التفسیر المنسوب إلى الإمام الحسن العسکری علیه السلام، ص ۳۷۳. قم: مدرسه الامام المهدی (عج). چاپ اول، ۱۴۰۹ ق.

ج. فداکاری در جنگ خندق

در جنگ خندق وقت شش نفر از قهرمانان سپاه قریش از یک نقطه باریکی خندق عبور کردند، در میان این شش نفر عمرو بن عبدود که از همه نیرومند تر بود، فریاد کشید که مدعیان بهشت کجا هستند؟ آیا در میان شما یک نفر نیست که مرا به دوزخ بفرستد و یا من او را به بهشت روانه سازم؟ ارتش اسلام سکوت کردند و کسی جرئت جواب دادن را نداشتند، مگر یک جوانی بود که بر می‌خواست و از پیامبر اکرم (ص) اجازه می‌گرفت که به میدان برود، پیامبر اکرم (ص) امتناع می‌کرد، تا بار دوم و سوم. سر انجام پیامبر خدا (ص) با در خواست او موافقت کرد و شمشیر خود را به او داد و در حق او دعا کرد؛ و فرمود: خداوندا، علی را از بدی حفظ فرما. خدا و ندا علی را از آسیب حفظ فرما؛ و سپس این جمله تاریخی را بیان فرمود: «بَرَزَ الْإِيمَانُ كُؤُةً إِلَى الشَّرِكِ كُؤُةً»^(۲)، یعنی دو مظهر کامل ایمان و شرک باهم رو برو شدند. علی (ع) مظهر کامل ایمان و عمر مظهر کامل شرک. این فداکاری آن قدر مهم و سر نوشت ساز است، که پیامبر اسلام (ص) فرمود: «ضَرْبَةُ عَلِيٍّ يَوْمَ الْخَنْدَقِ أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةِ الثَّقَلَيْنِ»^(۳)، ارزش ضربت علی در روز خندق از عبادت جهانیان برتر است.

^۱. کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، ج ۱۵، ص ۲۷۰. قم: دار الحدیث. چاپ: اول، ق ۱۴۲۹.

المقدسی، محمد بن طاهر. ذخیره الحفاظ، ج ۳، ص ۱۸۲۶، ح ۴۱۸۹. تحقیق: د. عبد الرحمن الفریوئی. الرياض: دار السلف. چاپ اول، ۱۴۱۶ هـ.

^۲. کراجکی، محمد بن علی، کنز الفوائد، ج ۱، ص ۲۹۷. قم: دارالذخائر. چاپ: اول، ۱۴۱۰ ق.

المدائنی، محمد بن محمد بن ابی الحدید. شرح نهج البلاغه، ج ۱۳، ص ۱۵۸. تحقیق: محمد عبد الکریم النمری. بیروت: دار الکتب العلمیة. چاپ اول، ۱۴۱۸ هـ.

الشیبانی دمشقی، یوسف بن یعقوب ابن محمد. تاریخ المستبصر، ج ۱، ص ۶۸.

الدمیری، محمد بن موسی بن عیسی. حیاة الحیوان الکبری، ج ۱، ص ۳۸۷. تحقیق: أحمد حسن بسج. بیروت: دار الکتب العلمیة. چاپ دوم، ۱۴۲۴ هـ.

^۳. حافظ برسی، رجب بن محمد، مشارق أنوار الیقین فی أسرار أمير المؤمنین علیه السلام، ص ۳۱۳. بیروت: اعلمی. چاپ: اول، ۱۴۲۲ ق.

مازندرانی، محمد صالح بن احمد، شرح الکافی-الأصول و الروضة (للمولی صالح المازندرانی)، ج ۱۲، ص ۳۹۳. تهران: المکتبه الاسلامیة. چاپ: اول، ۱۳۸۲ ق.

این فضلت دیگری است برای علی (ع) که پیامبر اسلام (ص) از طرف او را به عنوان مظهر کامل ایمان معرفی می‌کند؛ و از طرف دیگر ارزش ضربت او را در روز خندق برتر از عبادت جهانیان می‌داند. زیرا اگر این فداکاری نبود، این ضربت نبود، آیین شرک بر آیین توحید غلبه می‌کرد، و تمام زحمات پیامبر اکرم (ص) و یارانش از بین می‌رفت.

منابع

۱. قرآن

۲. ابن بابویه، محمد بن علی، الأملی (للصدوق). تهران: کتابچی. چاپ: ششم، ۱۳۷۶ ش.
  ۳. ابن بطریق، یحیی بن حسن. عمده عیون صحاح الأخبار فی مناقب إمام الأبرار. قم: موسسه النشر الاسلامی. چاپ: اول، ۱۴۰۷ ق.
-

٤. ابن شهر آشوب مازندراني، محمد بن علي، مناقب آل أبي طالب عليهم السلام. قم: علامه. چاپ: اول، ١٣٧٩ ق.
٥. ابن أبي شيبه الكوفي، عبد الله بن محمد. الكتاب المصنف في الأحاديث والآثار. تحقيق: كمال يوسف الحوت. الرياض: مكتبة الرشد. چاپ اول، ١٤٠٩.
٦. الأربلي، علي بن أبي الفتح. كشف الغم في معرفته الأمة. بيروت: دارالأضواء. چاپ دوم، ١٤٠٥ هـ.
٧. اربلي، علي بن عيسى. كشف الغم في معرفة الأئمة (ط، القديمة). تبريز: بني هاشم. چاپ: اول، ١٣٨١ ق.
٨. الأزدي، معمر بن راشد. الجامع. تحقيق: حبيب الأعظمي. بيروت: المكتب الإسلامي. چاپ دوم، ١٤٠٣ هـ.
- اصفهاني، حسين بن محمد. محاضرات الأدبا. بيروت: دار القلم. چاپ ١٤٢٠ هـ.
٩. الأفريقي المصري، محمد بن مكرم بن منظور. لسان العرب. بيروت: دار صادر، چاپ اول.
١٠. الأميني، احمد. الغدير. بيروت: دار الكتب العربي. چاپ چارم، ١٣٩٧ هـ.
١١. الأبى، منصور بن الحسين. نثر الدر في المحاضرات. تحقيق: خالد عبد الغني محفوظ. بيروت: دار الكتب العلمية. چاپ اول، ١٤٢٤ هـ.
١٢. آلوسی البغدادي، محمود. روح المعاني في تفسير القرآن. بيروت: دار احياء التراث العربي.
١٣. الباقلاني، محمد بن الطيب. الإنصاف فيما يجب اعتقاده ولا يجوز الجهل به. تحقيق: عماد الدين أحمد حيدر. لبنان: عالم الكتب. چاپ اول، ١٤٠٧ هـ.
١٤. الباقلاني، محمد بن الطيب. تمهيد الأوائل في تلخيص الدلائل. تحقيق: عماد الدين أحمد حيدر. لبنان: مؤسسهُ الكتب الثقافية. چاپ اول، ١٤٠٧ هـ.
١٥. البخاري الجعفي، محمد بن إسماعيل. التاريخ الكبير. تحقيق: السيد هاشم الندوي. بيروت: دار الفكر.
- البصري الصوفي، أحمد بن محمد بن زياد. معجم ابن الأعرابي.
١٦. البصري، محمد بن علي بن الطيب. المعتمد في أصول الفقه. تحقيق: خليل الميس.
١٧. البغدادي، احمد بن علي. تاريخ بغداد. بيروت: دار الكتب العلمية.
١٨. البغوي. تفسير البغوي. بيروت: دار المعرفة. تحقيق: خالد عبد الرحمن العك.
١٩. البنداري، سيد كسروي حسن. بيروت: دار الكتب العلمية. چاپ اول، ١٤١١.

٢٠. الترمذى السلمى، محمد بن عيسى أبو عيسى. الجامع الصحيح سنن الترمذى. تحقيق: أحمد محمد شاكر وآخرون. بيروت: دار إحياء التراث العربى.
٢١. التميمى الرازى الشافعى، محمد بن عمر. التفسير الكبير أو مفاتيح الغيب. بيروت: دار الكتب العلمية. چاپ اول، ١٤١٢ هـ.
٢٢. الجرجانى، عبدالله بن عدى. الكامل فى ضعفاء الرجال. تحقيق: يحيى مختار غزاوى. بيروت: دار النشر. چاپ سوم، ١٤٠٩ هـ.
٢٣. الجزرى، على بن محمد. اسد الغابه فى معرفه الصحابه. بيروت: دار احياء التراث العربى. چاپ اول، ١٤١٧ هـ.
٢٤. حافظ برسى، رجب بن محمد، مشارق أنوار اليقين فى أسرار أمير المؤمنين عليه السلام. بيروت: اعلمى. چاپ: اول، ١٤٢٢ ق.
٢٥. الحرانى، أحمد بن عبد الحليم. منهاج السنه النبويه. تحقيق: د. محمد رشاد سالم. دار النشر: مؤسسه قرطبه. چاپ اول، ١٤٠٦ هـ.
٢٦. حسن بن على، امام يازدهم عليه السلام، التفسير المنسوب إلى الإمام الحسن العسكرى عليه السلام. قم: مدرسه الامام المهدي (عج). چاپ: اول، ١٤٠٩ ق.
٢٧. خزاز رازى، على بن محمد، كفايه الأثر فى النصّ على الأئمة الإثنى عشر. محقق: حسيني كوهكمري، عبد اللطيف. قم: بيدار، چاپ، ١٤٠١ ق.
٢٨. خصيبى، حسين بن حمدان، الهدايه الكبرى. بيروت: ١٤١٩ ق.
٢٩. الدارقطنى، أبو الحسن على بن عمر. موسوعه أقوال الدارقطنى.
٣٠. الدمشقى، اسماعيل بن عمر، تفسير القرآن العظيم. بيروت: دار الفكر، ١٤٠١ ق.
٣١. الدميرى، محمد بن موسى بن عيسى. حياء الحيوان الكبرى. تحقيق: أحمد حسن بسج. بيروت: دار الكتب العلميه. چاپ دوم، ١٤٢٤ هـ.
٣٢. الديلمى الهمذانى، شيرويه بن شهردار. لفر دوس بمأثور الخطاب. تحقيق: السعيد بن بسيونى زغلول. بيروت: دار الكتب العلميه. چاپ اول، ١٤٠٦ هـ.
٣٣. الذهبى، محمد بن أحمد. ميزان الاعتدال فى نقد الرجال. تحقيق: الشيخ على محمد معوض والشيخ عادل أحمد عبدالموجود. بيروت: دار الكتب العلميه. چاپ اول، ١٩٩٥ م.
٣٤. الذهبى، محمد بن عثمان. المنتقى من منهاج الاعتدال.
٣٥. الزهرى، محمد بن سعد. الطبقات الكبرى. بيروت: دار صادر.

٣٦. السيوطي، جلال الدين عبد الرحمن. جامع الاحاديث (الجامع الصغير وزوائده والجامع الكبير).
٣٧. السيوطي، عبد الرحمن بن أبي بكر. اللآلئ المصنوعة في الأحاديث الموضوعية. تحقيق: أبو عبد الرحمن صلاح بن محمد بن عويضة. بيروت: دار الكتب العلمية چاپ اول، ١٤١٧ هـ.
٣٨. السيوطي، عبد الرحمن بن الكمال، الدر المنثور. بيروت: دار الفكر، ١٩٩٣.
٣٩. الشافعي، علي بن الحسن ابن هبة الله. تاريخ مدينة دمشق وذكر فضلها وتسمية من حلها من الأماثل. تحقيق: محب الدين أبي سعيد عمر بن غرامة العمرى. بيروت: دار الفكر. چاپ، ١٩٩٥ م.
٤٠. الشوكاني، محمد بن علي، فتح القدير. بيروت: دارالفكر.
٤١. الشيباني الدمشقي، يوسف بن يعقوب ابن محمد. تاريخ المستبصر.
٤٢. الشيباني، أحمد بن حنبل. فضائل الصحابة. تحقيق: د. وصي الله محمد عباس. بيروت: مؤسسة الرسالة. چاپ اول ١٤٠٣.
٤٣. الشيباني، أحمد بن حنبل. مسند الإمام أحمد بن حنبل. مصر: مؤسسة قرطبة.
٤٤. الشيباني، أحمد بن عمرو بن الضحاك. الأحاد والمثاني. تحقيق: د. باسم فيصل أحمد الجوابرة. الرياض: دار الراهية. چاپ اول، ١٤١١ هـ.
٤٥. الطبراني، سليمان بن أحمد. المعجم الكبير. تحقيق: حمدي بن عبدالمجيد السلفي. الموصل: مكتبة الزهراء. چاپ دوم، ١٤٠٤ هـ.
٤٦. طبرسي، فضل بن حسن. إعلام الوری بأعلام الهدى. تهران: اسلاميه. چاپ: سوم، ١٣٩٠ ق.
٤٧. طبري، محمد بن جرير. تهذيب الآثار. قاهره: مطبعة المدني.
٤٨. طبري، محمد بن جرير. تاريخ طبري. بيروت: دار الكتب العلمية.
٤٩. طبري آملی، عماد الدين أبي جعفر محمد بن أبي القاسم، بشاره المصطفى لشيعه المرتضى. نجف: مكتبة الحيدريه. چاپ، دوم، ١٣٨٣ ق.
٥٠. الطبري، محمد بن جرير. تهذيب الآثار وتفصيل الثابت عن رسول الله من الأخبار. تحقيق: محمود محمد شاكر. القاهره: مطبعه المدني.
٥١. الطيالسي، سليمان بن داود. مسند أبي داود الطيالسي. بيروت: دار المعرفة.
٥٢. العسقلاني الشافعي، أحمد بن علي بن حجر. لسان الميزان. تحقيق: دائرة المعارف النظامية - الهند. بيروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات. چاپ دوم، ١٤٠٦.
٥٣. القاسم الطبراني، سليمان بن أحمد. المعجم الكبير. تحقيق: حمدي بن عبدالمجيد السلفي. الموصل: مكتبة الزهراء. چاپ دوم، ١٤٠٤ هـ.

٥٤. القرطبي، بقى بن مخلد. الذيل على جزء. المدينة المنورة: مكتبة العلوم و الحكم. چاپ اول، ١٤١٣.
٥٥. القشيري النيسابوري، مسلم بن الحجاج. تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي. بيروت: دار إحياء التراث العربي.
٥٦. قمي، علي بن ابراهيم، تفسير القمي. قم: دار الكتاب. چاپ: سوم، ١٤٠٤ ق.
٥٧. كراجكي، محمد بن علي. كنز الفوائد. قم: دار الذخائر. چاپ: اول، ١٤١٠ ق.
٥٨. كليني، محمد بن يعقوب، الكافي. تهران: دار الكتب الاسلاميه. چاپ: چهارم، ١٤٠٧ ق.
٥٩. كوفي، فرات بن ابراهيم، تفسير فرات الكوفي. تهران: موسسه الطبوع والنشر في وزاره الارشاد الاسلامي. چاپ: اول، ١٤١٠ ق.
٦٠. مازندراني، محمد صالح بن احمد، شرح الكافي، الأصول و الروضة (للمولى صالح المازندراني. تهران: المكتبة الاسلاميه. چاپ: اول، ١٣٨٢ ق)
٦١. المدائني، محمد بن أبي الحديد. شرح نهج البلاغه. تحقيق: محمد عبد الكريم النمرى. بيروت: دار الكتب العلميه. چاپ اول، ١٤١٨ هـ.
٦٢. مسعودي. مروج الذهب و معادن الجواهر. قم: منشورات دار الهجره. چاپ دوم، ١٤٠٤ ق.
٦٣. مظفر، محمد حسين. دلائل الصدق. ناشر: بنياد فرهنگي اسلامي. چاپ دوم ١٣٩٦ ق.
٦٤. مفيد، محمد بن محمد. الفصول المختاره. قم: كنگره شيخ مفيد، چاپ، اول، ١٤١٣ ق.
٦٥. المقدسي، محمد بن طاهر. ذخيره الحفاظ. تحقيق: د. عبد الرحمن الفيرواني. الرياض: دار السلف. چاپ اول، ١٤١٦ هـ.
٦٦. النسائي، أحمد بن شعيب. السنن الكبرى. تحقيق: د. عبد الغفار سليمان البنداري، سيد كسروي حسن. بيروت: دار الكتب العلميه. چاپ اول، ١٤١١.
٦٧. النيسابوري القشيري، ابوالحسين مسلم بن الحجاج. صحيح مسلم. تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي. بيروت: دار إحياء التراث العربي.
٦٨. النيسابوري، محمد بن عبدالله. المستدرک على الصحيحين. تحقيق: مصطفى عبد القادر عطا. بيروت: دار الكتب العلميه. چاپ اول، ١٤١١ هـ.
٦٩. هلالی، سليم بن قيس، كتاب سليم بن قيس الهلالي. قم: الهادي. چاپ: اول، ١٤٠٥ ق.
٧٠. الهندي، علاء الدين علي المتقي. كنز العمال في سنن الأقوال والأفعال. تحقيق: محمود عمر الدمياطي. بيروت: دار الكتب العلميه ... چاپ اول، ١٤١٩ هـ.

٧١. الهيثمي، الحارث بن أبي أسامة. غية الباحث عن زوائد مسند الحارث. تحقيق: د. حسين أحمد صالح الباكري مركز خدمة السنة والسيره النبويه - المدينه المنوره: دار النشر. چاپ اول، ١٤١٣ هـ.
٧٢. الهيثمي، علي بن أبي بكر. مجمع الزوائد ومنبع الفوائد. بيروت: دار الكتاب العربي. چاپ، ١٤٠٧.
٧٣. اليعقوبي، أحمد بن أبي يعقوب. تاريخ اليعقوبي. بيروت: دار صادر.